

MARTA TUŹNIK

POSTĘPOWANIE W STOSUNKU DO NIEOBECNYCH W POSTĘPOWANIU KARNYM SKARBOWYM

1. Wprowadzenie

Postępowanie w stosunku do nieobecnych należy do tradycyjnych konstrukcji prawa karnego skarbowego. Funkcjonowanie tego trybu w procesie karnym skarbowym jest genetycznie podporządkowane koncepcji zakładającej wzmożoną ochronę interesu finansowego Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego lub innego uprawnionego podmiotu, której urzeczywistnienie wymaga sprawowania wymiaru sprawiedliwości nawet wtedy, jeśli sprawca lub podmiot odpowiedzialny posiłkowo przebywa za granicą¹.

Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego skarbowego stanowi, że „propozycja utrzymania szczególnego trybu postępowania w stosunku do nieobecnych jest odpowiedzią na konkretne postulaty codziennej praktyki, które zwłaszcza w odniesieniu do przestępstw celnych i wykroczeń celnych pozostawałyby w wielu przypadkach zupełnie bezradna. Ponadto – jak wiadomo – kodeks postępowania karnego z 1997 r. zrezygnował z podobnego trybu postępowania, przeto propozycja jego utrzymania w postępowaniu w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe wiąże się z koniecznością zaprojektowania odrębnego działu w części procesowej projektu”².

Postępowanie w stosunku do nieobecnych ma na celu umożliwienie prowadzenia postępowania przygotowawczego i sądowego, mimo nieobecności oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 173 § 1 i 3 k.k.s.). Postępowanie to jest dopuszczalne przeciwko sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego przebywającemu stale za granicą albo gdy nie można ustalić jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju. Postępowanie wówczas toczy się podczas jego nieobecności. W sprawach o wykroczenie skarbowe postępowanie to może być prowadzone tylko przeciwko oskarżonemu,

¹ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2009, s. 601.

² Uzasadnienie projektu kodeksu karnego skarbowego z dnia 17 maja 1999 r., Druk sejmowy Nr 1146, s. 112.

gdyż w tych sprawach podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej nie występuje (art. 53 § 40 k.k.s.). Prowadzenie tego postępowania nie jest uzależnione od nieobecności oskarżonego i podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. W razie nieobecności jednego z nich, w tym trybie jest prowadzone w stosunku do niego, a drugiego – na normalnych zasadach. Postępowanie to może być prowadzone zarówno jako postępowanie zwyczajne, jak i uproszczone³. Tryb postępowania w stosunku do nieobecnych może być zastosowany zarówno przed sądem powszechnym, jak i przed sądem wojskowym⁴.

Przydatność postępowania w stosunku do nieobecnych wynika przede wszystkim z tego, że w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe przeciwko obowiązkowi celnym oraz zasadom obrotu z zagranicą towarami i usługami często podmiotem łamiącym normę prawną jest obcokrajowiec lub osoba przebywająca za granicą z innych względów, np. obywatel polski przebywający za granicą w związku z leczeniem się, nauką lub wykonywaniem pracy. Po popełnieniu przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego wspomniana osoba wyjeżdża za granicę, względnie nie można ustalić jej miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju. Prowadzenie postępowania w takiej sytuacji utrudnia nie tylko brak oskarżonego, ale także fizycznie istniejącego pokrzywdzonego. Wówczas często jedynym śladem czynu zabronionego jest przedmiot przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego, na którym ciążyą należności publiczno-prawne lub który jest objęty reglamentacją pozataryfową. Zastosowanie wtedy postępowania w stosunku do nieobecnych jest najlepszym rozwiązaniem, gdyż pozwala poprzez orzeczenie przepadku przedmiotu przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego zaspokoić interes finansowy Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego czy budżetu Wspólnot Europejskich⁵.

2. Przesłanki postępowania

Postępowanie w stosunku do nieobecnych jest możliwe tylko wówczas, gdy:

- a) sprawca czynu (lub odpowiedzialny posiłkowo) przebywa stale za granicą albo
- b) nie można ustalić jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju (art. 173 § 1 i 3 k.k.s.).

³ R.A. Stefański, *Postępowanie przed powszechnym sądem pierwszej instancji w sprawach karnych skarbowych*, Prok. i Pr. 2000, nr 5, s. 84–85.

⁴ A. Światłowski, *Jedna czy wiele procedur karnych*, Sopot 2008, s. 174.

⁵ G. Skowronek, *Kodeks karny skarbowy: art. 113–191. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 341; idem, *Ewolucja instytucji procesowych w prawie karnym skarbowym*, Warszawa 2005, s. 217; idem, *Tryby szczególne w postępowaniu przed sądem w świetle przepisów k.k.s.*, PS 2006, nr 3, s. 75; idem, *Praktyczne zastosowanie postępowania w stosunku do nieobecnych w świetle przepisów Kodeksu karnego skarbowego*, Prz. Pol. 2002, nr 2, s. 143–144.

Postępowanie może przybrać tę postać jedynie po uprzednim uznaniu, że przestępstwo lub wykroczenie skarbowe rzeczywiście zaistniało, jeżeli mimo podjęcia stosownych kroków nie ustalono miejsca zamieszkania lub pobytu w Polsce sprawcy tego czynu albo osoby, którą należy pociągnąć do odpowiedzialności posiłkowej, albo ustalono, że przebywają one stale za granicą. Sprawca lub pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej musi stale przebywać za granicą albo musi być wykazana obiektywna niemożność, wynikająca także z przedsięwziętych już czynności poszukiwawczych, ustalenia miejsca jego zamieszkania lub pobytu w Polsce⁶. Sam wyjazd oskarżonego, nawet bez podania kierunku, nie jest jeszcze powodem do stosowania trybu wobec nieobecnych. Zastosowanie tego postępowania musi być poprzedzone działaniami mającymi na celu ustalenie miejsca jego pobytu⁷.

Jeżeli nie można ująć sprawy czynu, ponieważ się ukrywa, należy uprzednio zawiesić proces (art. 22 § 1 k.p.k.) i podjąć poszukiwania, w tym i przy przestępstwie skarbowym listem gończym, a gdyby niemożność ujęcia wiązała się z jego pobytym za granicą, tryb wobec nieobecnych jest możliwy, pod warunkiem, że pobyt ten ma charakter pobytu stałego (art. 173 § 1 k.k.s.). Nie jest wykluczone udzielenie sprawcy przestępstwa skarbowego przebywającemu za granicą listu żelaznego (art. 281 k.p.k.). Tylko wtedy, gdy pobyt za granicą jest pobytym stałym, bez względu na to, czy chodzi o obywatela państwa obcego, czy o obywatela polskiego stale przybywającego za granicą, można sięgnąć po postępowanie w stosunku do nieobecnych, bez oczekiwania na jego wniosek o list żelazny⁸.

Do przyjęcia, że dana osoba stale przebywa za granicą nie ma znaczenia sposób opuszczenia kraju, rodzaj paszportu, legalność przebywania w kraju zamieszkania itp. Stałe przebywanie za granicą sprawcy jest stanem faktycznym. Nie ma znaczenia okoliczność, że sprawca jest na stałe zameldowany pod określonym adresem w kraju. Osobą przebywającą stale za granicą jest również osoba, która nie ma stałego miejsca zamieszkania, a nawet pobytu w konkretnym państwie – istotne jest stałe przebywanie poza Polską⁹.

Przesłanki postępowania w stosunku do nieobecnych są więc tylko pozornie zbieżne z przesłankami do zawieszenia procesu (art. 22 § 1 k.p.k.). W postępowaniu w stosunku do nieobecnych chodzi o stałą nieobecność oskarżonego w kraju albo niemożność ustalenia jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju. W razie zawieszenia postępowania chodzi natomiast o długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą prowadzenie postępowania. Może nią być w szczególności niemożność ujęcia lub choroba psychiczna czy inna ciężka choroba oskarżonego.

⁶ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 650–651.

⁷ Wyrok SN z dnia 28 maja 1946 r., K 371/46, OSN 1946, Nr 2, poz. 31.

⁸ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 651.

⁹ G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Gdańsk 2007, s. 871–872.

Użycie w art. 22 § 1 k.p.k. słowa „w szczególności” oznacza, że wyliczenie jest fakultatywne. Natomiast w postępowaniu w stosunku do nieobecnych wyliczenie jest enumeratywne i niedopuszczalna jest w tym przypadku wykładnia rozszerzająca¹⁰.

Postępowanie wobec nieobecnych nie jest obowiązkowe. Z przepisu art. 173 § 1 k.k.s. wynika jedynie, że w warunkach tam określonych jest ono możliwe, ale nie, że jest obligatoryjne.

Warunkiem stosowania postępowania wobec nieobecnych, oprócz stałego przebywania sprawcy za granicą albo niemożności ustalenia jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju (art. 173 § 1 k.k.s.), jest ponadto wymóg, by wina sprawcy i okoliczności popełnienia czynu nie budziły wątpliwości (*a contrario* z art. 173 § 2 pkt 1 k.k.s.), co przy odpowiedzialnym posiłkowo należy rozumieć jako brak wątpliwości odnośnie do istnienia podstaw tej odpowiedzialności. Zatem organ postępowania, który decyduje się na zastosowanie tego trybu, musi nabrać przekonania, że mimo braku danej strony okoliczności sprawy np. przebieg zdarzenia, osoba sprawcy, związki między nim a pociąganym do odpowiedzialności posiłkowej, możliwość korzyści uzyskanych przez pociąganego do tej odpowiedzialności, zostały w pełni wyjaśnione, nie budzą wątpliwości i z materiału dowodowego wina oskarżonego – wobec zaś pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej podstawa tej odpowiedzialności – rysuje się jako oczywista. W razie wątpliwości proces nie może nabrać postaci postępowania w stosunku do nieobecnych, dopóki nie zostaną one rozwiane, a gdy ich ostatecznie nie usunięto, należy postępowanie umorzyć lub zrezygnować z nakładania odpowiedzialności posiłkowej.

Postępowanie wobec nieobecnych jest wykluczone, jeżeli oskarżony o przestępstwo skarbowe lub pociągnięty do odpowiedzialności ukrył się dopiero po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia (art. 173 § 2 pkt 2 *in principio* k.k.s.). Przeszkoda ta odnosi się też do pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 172 § 3 k.k.s.).

W wypadku gdy oskarżony o przestępstwo skarbowe ukrył się po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia, a także wówczas, gdy w toku postępowania przed sądem ustalono jego miejsce zamieszkania lub pobytu w kraju (art. 173 § 2 pkt 2 *in principio* k.k.s.) konieczne jest ewentualne odroczenie rozprawy lub nawet zawieszenie postępowania i zarządzenie poszukiwań, w tym i listem gończym, przy czym poszukiwania wchodzi w rachubę tylko wobec oskarżonego i jedynie przy przestępstwach skarbowych. W razie ukrycia się oskarżonego już po doręczeniu mu odpisu aktu oskarżenia wezwanie na rozprawę wysłane pod dotychczasowy adres uważa się za doręczone (art. 139 § 2 w zw. z § 1 k.p.k.), a w trybie uproszczonym stawiennictwo oskarżonego nie jest obowiązkowe (art. 479 § 1

¹⁰ G. Skowronek, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 345; idem, *Praktyczne zastosowanie...*, s. 145; idem, *Ewolucja instytucji procesowych...*, s. 217; idem, *Tryby szczególne...*, s. 77; A. Skowronek, G. Skowronek, *Model postępowania w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 2006, s. 69.

k.p.k.) i proces może toczyć się pod jego nieobecność. Także inna niż oskarżony strona, w tym i pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej, jeżeli nie poda swego nowego adresu, naraża się na uznanie pisma wysłanego pod dotychczasowy adres za doręczone (art. 139 § 1 k.p.k.), a ponieważ obecność jego też nie jest obowiązkowa – i to bez względu na to, czy jest to postępowanie zwyczajne czy uproszczone (art. 158 k.k.s.) – możliwe jest orzekanie wobec niego zaocznie, bez sięgania po postępowanie w stosunku do nieobecnych. Nie jest powodem do niestosowania postępowania wobec nieobecnych wyjazd oskarżonego lub pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej na stałe za granicę, po przesłaniu do sądu aktu oskarżenia.

Kodeks karny skarbowy wyklucza też możliwość prowadzenia postępowania w stosunku do nieobecnych, gdy w toku postępowania przed sądem ustalono miejsce zamieszkania lub pobytu w kraju oskarżonego lub pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 173 § 2 pkt 2 *in fine* k.k.s.). I ta przeszkoda ogranicza się jedynie do spraw o przestępstwa skarbowe, nie dotycząc postępowania w sprawach o wykroczenia skarbowe. W tych ostatnich można, zatem kontynuować postępowanie wobec nieobecnych także wtedy, gdy ustalono w postępowaniu sądowym miejsce pobytu oskarżonego o wykroczenie skarbowe¹¹.

Natomiast gdy chodzi o ustalenie w toku procesu przed sądem miejsca pobytu w kraju oskarżonego o przestępstwo skarbowe lub odpowiedzialnego posiłkowo, odnośnie do których prowadzono dotąd postępowanie wobec nieobecnych, to według T. Grzegorzycy¹² nie jest wówczas potrzebne wydawanie odrębnego postanowienia o powrocie do postępowania prowadzonego na zasadach ogólnych, gdyż specjalne postanowienie wymagane jest tylko dla zastosowania trybu w stosunku do nieobecnych, a nie przy rezygnacji zeń. Zdaje się być odosobniony w swoim zapatrywaniu, gdyż zdaniem A. Światłowskiego¹³ oraz T. Razowskiego¹⁴ jego pogląd nie zasługuje na aprobatę, gdyż każda zmiana trybu postępowania wymaga wydania stosownego postanowienia, co wydaje się również w mojej ocenie za zasadne.

3. Przebieg postępowania

W postępowaniu w stosunku do nieobecnych nie stosuje się przepisów, których stosowanie wymaga obecności oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 174 k.k.s.).

Do czynności procesowych, których nie przeprowadza się w postępowaniu w stosunku do nieobecnych w obecności oskarżonego lub podmiotu pociągnię-

¹¹ T. Grzegorzycy, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 652–653.

¹² *Ibidem*, s. 653.

¹³ G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 872.

¹⁴ P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1121.

tego do odpowiedzialności posiłkowej, należy zaliczyć m.in.: przeszukanie oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, okazanie, eksperyment procesowy, zapoznanie z materiałem dowodowym, dopuszczenie do udziału przy czynnościach z udziałem biegłego¹⁵. Nie wykonuje się również takich czynności, jak: przesłuchanie tych podmiotów, ich doprowadzanie, konfrontowanie, pouczanie o uprawnieniach¹⁶, a także doręczanie bezpośrednio wezwań lub orzeczeń. Z reguły nie jest możliwe stosowanie doręczenia zastępczego, gdyż osoby te mogły nie wiedzieć o toczącym się postępowaniu i z tego powodu nie wskazały adresata dla doręczeń w kraju (art. 138 k.p.k.)¹⁷.

Stosowne akty procesowe i pisma składa się natomiast do akt sprawy, np. postanowienie o przedstawieniu lub zmianie zarzutów. Dokonuje się zaś takich czynności, które nie wymagają obecności oskarżonego lub pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej. Można też w pełni dokonywać czynności, przy których strony te mogą jedynie być obecne np. przesłuchania świadków i biegłych, oględziny miejsca czy rzeczy, po prostu bez ich obecności¹⁸.

O zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych organ prowadzący postępowanie wydaje postanowienie (art. 175 § 1 zd. 1 k.k.s.).

Postanowienie o zastosowaniu trybu w stosunku do nieobecnych musi spełniać ogólne wymogi wynikające z art. 94 § 1 k.p.k., czyli powinno zawierać:

- 1) oznaczenie organu oraz osoby lub osób wydających postanowienie,
- 2) datę wydania postanowienia,
- 3) wskazanie sprawy oraz kwestii, której postanowienie dotyczy,
- 4) rozstrzygnięcie z podaniem podstawy prawnej,
- 5) uzasadnienie (albowiem przepis art. 175 § 1 k.k.s. nie zwalnia z wymogu sporządzenia uzasadnienia).

W postępowaniu przygotowawczym postanowienie o zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych wydaje organ finansowy lub niefinansowy, który prowadzi postępowanie. W postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa skarbowe postanowienie to wymaga zatwierdzenia przez prokuratora (art. 175 § 1 zd. 2 k.k.s.). Z brzmienia tego przepisu *a contrario* wynika, że nie jest wymagane zatwierdzenie postanowienia o zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych wydanego w dochodzeniu w sprawie o wykroczenie skarbowe. W razie jednak zmiany kwalifikacji prawnej z wykroczenia skarbowego na przestępstwo skarbowe zatwierdzenie staje się konieczne. W postępowaniu jurysdykcyjnym postanowienie to wydaje sąd.

---

¹⁵ G. Skowronek, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 347; idem, *Praktyczne zastosowanie...*, s. 146; idem, *Ewolucja instytucji procesowych...*, s. 220; idem, *Tryby szczególne...*, s. 78; A. Skowronek, G. Skowronek, *Model postępowania...*, s. 70.

¹⁶ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 654.

¹⁷ R.A. Stefański, *Postępowanie przed powszechnym...*, s. 85.

¹⁸ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 654.

Postanowienie o zastosowaniu postępowania w stosunku do nieobecnych nie podlega zaskarżeniu zażaleniem¹⁹.

Postanowienia takiego w myśl przepisu art. 175 § 2 k.k.s. nie ogłasza się nieobecnej stronie, co oczywiście jest związane niemożnością wykonania tej czynności²⁰.

Prezes sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza nieobecnemu oskarżonemu obrońcę z urzędu. Udział obrońcy jest obowiązkowy także w postępowaniu odwoławczym (art. 176 § 1 k.k.s.). Przepis ten pełni funkcję gwarancyjną i zmierza do urzeczywistnienia prawa do obrony oskarżonego w drodze przyjęcia obowiązkowego udziału w postępowaniu jego obrońcy w wyjątkowej sytuacji procesowej, w której dochodzi do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej, podczas nieobecności tego uczestnika postępowania.

Udzielenie legitymacji do wyznaczenia z urzędu obrońcy dla oskarżonego (art. 176 § 1 k.k.s.) lub pełnomocnika dla pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 176 § 2 k.k.s.) prezesowi sądu właściwego do rozpoznania sprawy, świadczy o tym, że obowiązek w nim statuowany aktualizuje się z chwilą wydania postanowienia o rozpoznaniu sprawy w trybie w stosunku do nieobecnych.

Obrońcę z urzędu może również ustanowić przewodniczący wydziału lub upoważniony sędzia (art. 93 § 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Ta obrona oskarżonego odnosi się zarówno do spraw o przestępstwa skarbowe, jak i spraw o wykroczenia skarbowe.

W sprawach o przestępstwa skarbowe obrońcą wyznaczonym z urzędu może być wyłącznie adwokat, natomiast w sprawach o wykroczenia skarbowe również radca prawny (art. 122a § 2 k.k.s.). Pełnomocnikiem z urzędu, wyznaczonym dla pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, może być zarówno adwokat, jak i osoba wykonująca zawód radcy prawnego (art. 123 § 1 k.k.s.). Decyzja prezesa sądu o ustanowieniu pełnomocnika z urzędu dla podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej (art. 176 § 2 zd. 2 k.k.s.) jest równoznaczna z udzieleniem pełnomocnictwa.

Obrońca oskarżonego jest zobowiązany do uczestnictwa nie tylko w rozprawie odwoławczej, ale w całym postępowaniu, zainicjowanym wniesieniem środka odwoławczego od wyroku zapadłego w postępowaniu w stosunku do nieobecnych (art. 176 § 1 zd. 2 w zw. z § 2 k.k.s. oraz z art. 450 k.p.k.)²¹.

Legitymacja obrońcy wyznaczonego na podstawie art. 176 § 1 k.k.s. jest ograniczona wyłącznie do trybu w stosunku do nieobecnych. Oznacza to, że jeśli nastąpi zmiana trybu na zwyczajny lub uproszczony, to uzasadnione staje się cofnięcie oskarżonemu wyznaczonego na tej podstawie obrońcy z urzędu. Podstawy

¹⁹ G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 875.

²⁰ F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. II, Kraków 2006, s. 1269.

²¹ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 831–832.

prawnej dla tej ostatniej decyzji należy poszukiwać w odpowiednim stosowaniu art. 79 § 4 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.²².

Niewyznaczenie w postępowaniu przygotowawczym obrońcy (podejrzanego) lub pełnomocnika podmiotowi pociągniętemu do odpowiedzialności posiłkowej z urzędu może uzasadniać zwrot sprawy do uzupełnienia tego stadium procesowego. Z kolei w wypadku, gdy nie uczestniczył on w stadium jurysdykcyjnym, zachodzi sytuacja, którą należy ocenić przez pryzmat bezwzględnej przyczyny odwoławczej (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.)²³.

Orzeczenia zapadłe w postępowaniu w stosunku do nieobecnych zaskarżane są na zasadach ogólnych. Od wydanego wyroku służy także nieobecnemu, reprezentowanemu przeciw przez obrońcę lub pełnomocnika z urzędu (art. 176 k.k.s.), apelacja, tak jak i innym stronom (oskarżycielowi, interwenientowi), a w razie wydania postanowienia np. o umorzeniu – zażalenie²⁴.

Odstępstwo od zasad ogólnych następuje wtedy, gdy skazany zgłosi się do dyspozycji sądu lub zostanie ujęty²⁵.

W razie osobistego zgłoszenia się skazanego do dyspozycji sądu lub ujęcia skazanego doręcza mu się odpis prawomocnego wyroku. Na wniosek skazanego złożony na piśmie w zawitym terminie 14 dni od daty doręczenia, sąd którego wyrok się uprawomocnił, wyznacza niezwłocznie rozprawę, a wydany w tej instancji wyrok traci moc z chwilą stawienia się skazanego na rozprawie (art. 177 k.k.s.). O prawie złożenia tego wniosku skazany powinien być pouczony (art. 16 § 2 k.p.k.). Termin do wystąpienia z nim jest zawity, zatem podlega on przywróceniu, gdy skazany uchybił mu bez swej winy (art. 126 k.p.k.).

Przepis art. 177 k.k.s. przewiduje specjalny środek zaskarżenia zwany *quasi* sprzeciwem, służący tylko skazanemu, ale nie odpowiedzialnemu posiłkowo i tylko od orzeczenia już prawomocnego, a będącego przy tym wyrokiem, gdyż tylko wtedy można mówić o „skazanym”, a tego właśnie określenia używa art. 177 k.k.s.²⁶. Nie można również wykluczyć wniesienia tego wniosku przez obrońcę skazanego (art. 86 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.)²⁷.

Nie ma natomiast znaczenia, czy wyrok ten uprawomocnił się bez zaskarżania, czy dopiero w II instancji, i kto go wówczas zaskarżał. Środek ten, określany mianem „wniosku”, jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, skoro służy od orzeczenia prawomocnego i należy do tzw. sprzeciwów, wywołuje bowiem utratę mocy prawnej wyroku.

²² P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 1122.

²³ Ibidem, s. 1123; L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 832–833.

²⁴ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 656.

²⁵ G. Skowronek, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 349–350; idem, *Praktyczne zastosowanie...*, s. 149; idem, *Ewolucja instytucji procesowych...*, s. 224; idem, *Tyby szczególne...*, s. 80.

²⁶ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 656.

²⁷ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 834.

Jeżeli skazany prawomocnie w postępowaniu wobec nieobecnych stawi się do dyspozycji sądu albo zostanie ujęty, należy doręczyć mu odpis prawomocnego wyroku, a na jego wniosek, złożony w zawitym terminie 14 dni od tego doręczenia, sąd, którego wyrok się uprawomocnił, ma wyznaczyć niezwłocznie rozprawę (art. 177 k.k.s.)²⁸.

Skazany nie ma obowiązku podnosić jakichkolwiek zarzutów przeciwko zapadłemu rozstrzygnięciu, składany wniosek powinien jednak odpowiadać ogólnym wymaganiom stawianym pismom procesowym (art. 119 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Uzupełnienie ewentualnych braków formalnych wniosku o wyznaczenie rozprawy następuje w trybie określonym w art. 120 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. Konsekwencją wniesienia wniosku o wyznaczenie rozprawy przez osobę nieuprawnioną lub po terminie, albo nieusunięcia braków przedmiotowego wniosku w terminie siedmiodniowym, stanowi wydanie rozstrzygnięcia formalnego o odmowie jego przyjęcia²⁹.

Kodeks karny skarbowy nie przewiduje cofnięcia wniosku o wyznaczenie rozprawy. Skoro stawiennictwo skazanego na rozprawie wyznaczonej wskutek złożenia wniosku powoduje utratę mocy wyroku, z pewnością nie jest możliwe cofnięcie wniosku na rozprawie. Według A. Światłowskiego, nie można natomiast odmówić oskarżonemu uprawnienia do cofnięcia wniosku przed rozprawą³⁰. W braku regulacji ustawowej o zakazie cofnięcia wniosku przed rozprawą również aprobuje powyższy pogląd.

Rozprawa powinna być wyznaczona niezwłocznie, a więc bez nieuzasadnionej zwłoki. Wyznaczana jest przez sąd, którego wyrok się uprawomocnił, czyli w razie niezaskarżenia uprzednio wyroku sądu I instancji – przez ten sąd, gdy zaś poprzednio wnoszono i rozpoznawano apelację, wydając wyrok kończący proces w II instancji – przez sąd odwoławczy. Z chwilą stawienia się na rozprawę moc traci jedynie wyrok w tej instancji, w której się uprawomocnił, tj. odpowiednio sądu I instancji albo sądu odwoławczego. W zależności więc od tego, czy wyrok ten był skarżony czy też nie, postępowanie jest przeprowadzane bądź w I, bądź tylko w II instancji³¹.

W razie rozpoznawania sprawy już w postępowaniu odwoławczym zakaz *reformationis in peius* obowiązuje tylko wtedy, gdy uprzednio sąd orzekał, rozpoznając apelację jedynie na korzyść oskarżonego. Jeżeli natomiast sprzeciw spowodował utratę mocy prawnej wyroku sądu I instancji, zakaz taki w ogóle nie działa, a od wydanego orzeczenia służą środki odwoławcze na zasadach ogólnych. Jeżeli jednak po zawiadomieniu o terminie wyznaczonej rozprawy skazany nie stawi się na nią bez usprawiedliwienia, wyrok, którego dotyczył jego wniosek, nie traci

²⁸ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 656.

²⁹ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 834.

³⁰ G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 878.

³¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 656.

swej mocy i pozostaje prawomocny; przy usprawiedliwionej jego nieobecności wyznacza się nowy termin rozprawy.

Od prawomocnego wyroku wydanego w postępowaniu wobec nieobecnych służy kasacja (art. 519 i 520 k.p.k. w zw. z art. 167a k.k.s.), oraz wnioski o wznowienie postępowania (art. 540 k.p.k.)³².

4. Konstytucyjność przepisów o postępowaniu w stosunku do nieobecnych

Na tle rozważań nad konstrukcją postępowania w stosunku do nieobecnych pojawiły się wątpliwości dotyczące konstytucyjności przepisów o tym trybie postępowania³³.

Podnosi się, że w przedmiotowym postępowaniu dochodzi do ograniczenia gwarancji procesowych oskarżonego, rozpatrywanych zarówno w płaszczyźnie ich zgodności z Konstytucją RP, jak i Europejską konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁴ oraz Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych³⁵. Chodzi przede wszystkim o prawo do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony, prawo do bronięcia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę oraz prawo do przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia i obrony na równych zasadach. Niewiedza oskarżonego o stawianych mu zarzutach czyni iluzoryczną realizację zasady kontradyktoryjności, równości broni, bezpośredniości oraz zasady lojalności procesowej.

Wprowadzenie przez ustawodawcę obowiązku wyznaczenia obrońcy z urzędu (art. 176 k.k.s.) przy jednoczesnej minimalizacji możliwości obrony w znaczeniu materialnym, według J. Kosonogi, nie jest wystarczającym rozwiązaniem i odbiega od standardów procesowych gwarancji oskarżonego. Uprawnienie do bronięcia się osobiście stwarza możliwość przedstawienia i obrony swoich argumentów. Trudno uznać za takie argumenty wytaczane przez obrońcę zważywszy, że nie ma on kontaktu z oskarżonym i nie zna jego stanowiska. Należyte przygotowanie obrony jest w takiej sytuacji w znacznym stopniu utrudnione, o ile w ogóle możliwe. Natomiast Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawo-

³² Ibidem, s. 656–657; L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 834–835; G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Świątowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 879; S. Baniak, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2006, s. 458–459.

³³ J. Kosonoga, *Zakres gwarancji procesowych oskarżonego w postępowaniu w stosunku do nieobecnych (rozdział 19 k.k.s.)*, Prok. i Pr. 2002, nr 7–8, s. 93 i n.

³⁴ Polska podpisała konwencję w brzmieniu nadanym przez dodatkowe protokoły Nr 3, 5 i 8 w dniu 26 listopada 1991, a ratyfikowała w dniu 2 października 1992 r. (Dz.U. z 1992 r., Nr 85, poz. 427). Tekst konwencji został opublikowany w Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284.

³⁵ Polska ratyfikowała Pakt w dniu 3 marca 1977 r., Pakt wszedł w życie w stosunku do Polski w dniu 18 czerwca 1977 r., tekst Paktu stanowi załącznik do Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

wych wolności w ramach prawa do rzetelnego procesu nakazuje przeprowadzenie każdego dowodu w obecności oskarżonego podczas publicznej rozprawy w celu umożliwienia przedstawienia argumentów przeciwnych. W przeciwnym razie proces taki uważany jest za uchybiający prawu do osobistej obecności na rozprawie oraz prawu do kontrydiktoryjnego postępowania.

Naruszona jest też w postępowaniu w stosunku do nieobecnych zasada kontrydiktoryjności. Zakłada ona istnienie tzw. procesu stron, który ma się toczyć w formie procesowej walki równouprawnionych, przeciwstawnych sobie stron przed niezawisłym i bezstronnym arbitrem. Z definicji kontrydiktoryjności wynika jedynie uprawnienie do walki w procesie, z którego strony mogą skorzystać bądź też zachować bierność. Fakt, iż o kontrydiktoryjnej formie procesu decyduje nie samo prowadzenie sporu, ile prawo do jego prowadzenia, nie może jednak stanowić pretekstu do pozbawiania oskarżonego tego uprawnienia. Poza tym podstawowym założeniem kontrydiktoryjności procesu jest istnienie przeciwstawnych stron, co w postępowaniu w stosunku do nieobecnych nie znajduje faktycznego potwierdzenia. Dochodzi tym samym do zupełnego zniesienia zasady kontrydiktoryjności, co nie pozostaje bez wpływu na realizację zasady prawdy materialnej³⁶.

Z zasadą kontrydiktoryjności jest sprzężona dyrektywa równości broni, nakazująca takie ukształtowanie procesu, by zostały zapewnione równe uprawnienia przeciwstawnych stron. Jakkolwiek uzyskanie idealnego równouprawnienia jest w znacznym stopniu utrudnione, to jednak niezajomość przez oskarżonego zarzutów nakazuje przyjąć, że doszło do zasadniczej dysproporcji w uprawnieniach stron postępowania na niekorzyść strony biernej. Nieodebranie od podejrzanego wyjaśnień oraz prowadzenie rozprawy pod jego nieobecność stanowi również odstępstwo od zasady bezpośredniości.

Zasada lojalności procesowej również posiada gwarancyjny charakter. Jej istotą jest kształtowanie stosunków procesowych pomiędzy organem procesowym a uczestnikami na zasadach uczciwości, rzetelności i poszanowania wartości moralnych. Jest to zasada nieskodyfikowana. Można ją wyprowadzić z nakazu prowadzenia uczciwego procesu oraz z nakazu informowania uczestników postępowania o ich prawach i obowiązkach. W sposób ogólny statuuje ją art. 16 k.p.k., a znajduje ona konkretyzację w wielu przepisach nakładających obowiązek udzielenia informacji procesowej. Z punktu widzenia interesów oskarżonego znaczenie tej zasady jest zasadnicze. Konsekwencją zastosowania trybu w stosunku do nieobecnych jest zwolnienie organu procesowego z obowiązku realizacji tej dyrektywy w zakresie udzielania niezbędnych informacji³⁷.

Konstatując J. Kosonoga zauważa, iż sytuacja procesowa oskarżonego w postępowaniu w stosunku do nieobecnych, analizowana przez pryzmat naczelných

³⁶ J. Kosonoga, *Zakres gwarancji...*, s. 97.

³⁷ *Ibidem*, s. 98.

zasad procesowych, przedstawia się dla niego nader niekorzystnie. Jedyne jego sytuację procesową może w części rekompensować środek zaskarżenia w postaci *quasi* – sprzeciwu, przysługujący skazanemu na mocy art. 177 k.k.s.

Podnoszone wyżej wątpliwości co do konstytucyjności przepisów o postępowaniu w stosunku do nieobecnych rozstrzygnął Trybunał Konstytucyjny³⁸, który stwierdził, że artykuły 173–177 k.k.s. są zgodne z art. 42 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz z art. 6 ust. 1 i ust. 3 lit. a-d konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁹ i z art. 14 ust. 1 i ust. 3 lit. a, b, d, e Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r.⁴⁰

Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny, zasada rzetelności postępowania zezwala na takie wypośrodkowanie decyzji podejmowanych w sferze praw człowieka chronionych przez konwencję, które uwzględniałyby zachowanie optimum pomiędzy wymogami sprawiedliwości i sprawności postępowania. Trybunał Konstytucyjny podkreślał również, że jedną z zasad postępowania karnego jest zasada legalizmu rozumiana jako obowiązek ścigania przestępstw. Zasada legalizmu odnosi się nie tylko do wszczęcia postępowania, ale rozciąga się na całe postępowanie, a więc odnosi się również do jego kontynuacji. Zasada ta dotyczy zarówno oskarżyciela, jak i sądu, który nie jest związany nawet odstąpieniem oskarżyciela publicznego od wniesionego oskarżenia. Tryb postępowania wobec nieobecnych, wprowadzony przez przepisy kodeksu karnego skarbowego, jest logiczną konsekwencją obowiązywania w polskiej procedurze karnej zasady legalizmu. Trybunał Konstytucyjny dostrzegał, oczywiście, w postępowaniu wobec nieobecnych pewne ograniczenia zasad postępowania karnego. Ograniczenia te mają charakter czasowy i są uzależnione wyłącznie od woli sprawcy, który w momencie poddania się ocenie wymiaru sprawiedliwości uzyskuje możliwość powtórzenia procesu karnego skarbowego na zasadach ogólnych. Realizacja gwarancyjnych zasad procesowych, w zakresie trybu normowanego kwestionowanymi przepisami, pozostaje całkowicie w gestii podejrzanego (skazanego). W razie bowiem jego osobistego zgłoszenia się do dyspozycji sądu lub ujęcia skazanego doręcza mu się odpis prawomocnego wyroku. Skazany ma wówczas prawo zakwestionować wyrok wydany w trybie postępowania wobec nieobecnych i wyrok ten traci moc z chwilą stawienia się skazanego na nową – prowadzonej już na zasadach ogólnych – rozprawie.

Niezasadne było – jak stwierdził Trybunał Konstytucyjny – powołanie przepisów zarówno Konwencji Europejskiej jak i Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Oba te akty nie wykluczają bowiem postępowania *in absentia*. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dopuszcza

³⁸ Wyrok TK z dnia 9 lipca 2002 r., P 4/2001, OTK ZU-A 2002, Nr 4, poz. 52.

³⁹ Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284, z 1995 r., Nr 36, poz. 175, 176 i 177, z 1998 r., Nr 147, poz. 962.

⁴⁰ Dz.U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.

także postępowanie wobec nieobecnych. Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że postępowanie *in absentia*, jako procedura stosowana w wyjątkowych przypadkach, występuje w szeregu demokratycznych porządków prawnych. Z uwagi na kształt tej instytucji w systemie prawa polskiego i zawarte w niej gwarancje praw nieobecnego oskarżonego, nie koliduje ona ani z zasadą demokratycznego państwa prawa, ani też z konstytucyjnymi prawami zapisanymi w ustawie zasadniczej w art. 42 i 45.

5. Przypadek przedmiotów w postępowaniu w stosunku do nieobecnych

Znamienne dla postępowania w stosunku do nieobecnych jest to, że orzeczenie co do kary, środka karnego lub innego środka można ograniczyć do przypadku przedmiotów (art. 19 § 4 k.k.s.).

Charakter prawny instytucji przypadku przedmiotów może budzić wątpliwości. Za materialnoprawnym charakterem art. 19 § 4 k.k.s. przemawia okoliczność, że nie został umiejscowiony w tytule II k.k.s. regulującym postępowanie w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe. Gdyby bowiem ustawodawca zamierzał nadać art. 19 § 4 k.k.s. charakter procesowy, zlokalizowałby przepisy dotyczące przypadku przedmiotu w części procesowej kodeksu karnego skarbowego⁴¹.

W związku z powyższym powstaje pytanie, czy instytucja ograniczenia kary lub środka karnego do przypadku przedmiotów jest jedną z podstaw odstąpienia od wymierzenia kary (art. 19 § 1 k.k.s.), czy też odrębnym od tej instytucji środkiem reakcji karnej na przestępstwo i wykroczenie skarbowe. W tej kwestii w doktrynie zostały zaprezentowane, choć bez szerszego uzasadnienia, odmienne stanowiska. Twierdzi się, że w przepisie art. 19 § 4 k.k.s. sformułowana została dyrektywa szczególna upoważniająca sąd do odstąpienia od wymierzenia sprawy kary i ograniczenia reakcji karnej wyłącznie do przypadku przedmiotów⁴².

W opozycji do tego poglądu wyrażono natomiast zapatrywanie, że przepis art. 19 § 4 k.k.s. normuje instytucję szczególną, niestanowiącą *stricte* odstąpienia od wymierzenia kary⁴³. Sąd Najwyższy również uznał, że art. 226 u.k.s. jest

---

⁴¹ P. Gensikowski, *Materialnoprawne zagadnienia ograniczenia orzeczenia co do kary w postępowaniu w stosunku do nieobecnych (art. 19 § 4 k.k.s.)*, Prok. i Pr. 2008, nr 5, s. 121–122; T. Razowski (w:) P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 1116.

⁴² V. Konarska-Wrzosek, T. Oczkowski, *Prawo karne skarbowe. Zagadnienia materialnoprawne i wykonawcze*, Toruń 2005, s. 190; G. Skowronek, *Tryby szczególne...*, s. 74–75. Na gruncie art. 226 u.k.s. prezentowany był podobny pogląd, zgodnie z którym w przepisie tym uregulowany został *sui generis* wypadek odstąpienia od wymierzenia kary. Zob. Z. Siwik, *Odstąpienie od wymierzenia kary w prawie karnym skarbowym*, Pal. 1980, nr 10, s. 61.

⁴³ T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 162; L. Wilk (w:) L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 96; T. Razowski (w:) P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 1116–1117.

samoistną podstawą prawną orzeczenia przepadku przedmiotów w stosunku do nieobecnych⁴⁴.

Zagadnienie uznaje się też za sporne w literaturze⁴⁵. Podkreśla się, że ustawodawca umiejscowił przepis art. 19 § 4 k.k.s. w tej samej jednostce redakcyjnej, w której uregulował odstępianie od wymierzenia kary (art. 19 § 1–3 k.k.s.), co przemawiałoby za tym, że instytucja w nim uregulowana stanowi jedną z podstaw sądowego prawa darowania kary. Wątpliwości co do traktowania tej instytucji jako podstawy sądowego prawa darowania kary nasuwają się już w związku z wykładnią językową tego przepisu. Wiąże się to z tym, że ustawodawca w treści art. 19 § 4 k.k.s. nie użył sformułowania pozwalającego jednoznacznie uznać instytucję uregulowaną w tym przepisie za jedną z podstaw sądowego prawa darowania kary („odstępianie od wymierzenia kary”). Większe znaczenie ma jednak okoliczność, że w przypadku obu instytucji nie można mówić o tożsamości konsekwencji prawnych wynikających z ich zastosowania. W postępowaniu w stosunku do nieobecnych sąd, na podstawie art. 19 § 4 k.k.s., orzeka wobec sprawcy przestępstwa lub wykroczenia skarbowego przepadek przedmiotów. Z podobnym rozstrzygnięciem co do kary można mieć także do czynienia w razie odstępiania od wymierzenia kary i orzeczenia środka karnego (art. 19 § 1 k.k.s.). W przypadku sądowego prawa darowania kary możliwe jest jednak także odstępianie od wymierzenia kary niepołączone z orzeczeniem środka karnego (art. 19 § 1 k.k.s.) lub odstępianie od wymierzenia kary i środka karnego (art. 19 § 3 k.k.s.). Takie rozstrzygnięcia nie są natomiast dopuszczalne na podstawie art. 19 § 4 k.k.s.. Zwraca się uwagę, że jeżeli w związku z przestępstwem lub wykroczeniem skarbowym nastąpiło uszczuplenie należności publicznoprawnej, sąd może odstąpić od wymierzenia kary tylko wtedy, gdy ta wymagalna należność została w całości uiszczona przed wydaniem wyroku (art. 19 § 3 k.k.s.). Uznając zatem instytucję uregulowaną w art. 19 § 4 k.k.s. za jedną z podstaw sądowego prawa darowania kary, należałoby konsekwentnie przyjąć, że w razie uszczuplenia należności publicznoprawnej w związku z przestępstwem lub wykroczeniem skarbowym rozpatrywanym w postępowaniu w stosunku do nieobecnych przesłanką zastosowania tej instytucji jest uprzednie uiszczenie tej należności. Biorąc zaś pod uwagę warunki dopuszczalności postępowania w stosunku do nieobecnych, a więc przebywanie sprawcy za granicą czy też niemożność ustalenia jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju (art. 173 § 1 k.k.s.), należy uznać, że możliwość zastosowania art. 19 § 4 k.k.s. byłaby wówczas niemożliwa.

Faktem bezspornym jest to, że w postępowaniu w stosunku do nieobecnych ograniczenie orzeczenia co do kary do przepadku przedmiotów ma charakter fakultatywny. Z wykładni językowej art. 19 § 4 k.k.s. („sąd może”) wynika bowiem, że sąd nie jest zobowiązany do zastosowania analizowanej instytucji. Aktualizuje

⁴⁴ Wyrok SN z dnia 22 sierpnia 1978 r., VI KRN 200/78, niepubl.

⁴⁵ P. Gensikowski, *Materialnoprawne zagadnienia...*, s. 122–123.

się zatem pytanie, jakie przesłanki przemawiają za takim rozstrzygnięciem co do kary w wyroku skazującym wydanym w analizowanym trybie szczególnym procesu karnego skarbowego.

W tym względzie na gruncie art. 226 u.k.s. wyrażono zapatrywanie, że ograniczenie reakcji karnej wobec sprawcy przestępstwa lub wykroczenia skarbowego do przypadku przedmiotów jest celowe w sytuacji, gdy nie ma w kraju żadnego mienia poza przedmiotami, które mu w toku postępowania odebrano lub zajęto jako przedmioty czynu zabronionego, a bezcelowe wówczas, gdy posiada on w kraju inne mienie, do którego można skierować egzekucję kary grzywny⁴⁶. Podobny pogląd zaprezentowany jest obecnie⁴⁷. Twierdzi się, że w art. 19 § 4 k.k.s. ustawa, ze względów czysto pragmatycznych, pozwala sądowi na wydanie wyroku ograniczającego się wyłącznie do orzeczenia przypadku przedmiotów zabezpieczonych w sprawie, gdy z góry wiadomo, że orzeczenie jakichkolwiek kar, czy innych środków karnych będzie z powodu nieuchwytności skazanego sprawcy i tak niewykonalne.

Wskazuje się stanowisko uzależniające poprzestanie na orzeczeniu przypadku przedmiotów na podstawie art. 19 § 4 k.k.s. wyłącznie od tego, czy sprawca przestępstwa lub wykroczenia skarbowego posiada w kraju inne, poza zabezpieczonymi, przedmioty nie można jednak się zgodzić. Niewątpliwie określając przesłanki zastosowania instytucji uregulowanej w tym przepisie należy wziąć pod uwagę specyfikę analizowanego trybu szczególnego procesu karnego skarbowego. Nie wydaje się jednak, aby z tego względu poprzestanie na orzeczeniu przypadku przedmiotów na podstawie art. 19 § 4 k.k.s. miało być zupełnie niezależne od respektowania zasad przewidzianych w art. 12 § 2 k.k.s. oraz art. 13 § 1 k.k.s. Podkreśla się, że dyspozycje tych przepisów obejmują wszakże dyrektywy oraz okoliczności brane pod uwagę nie tylko przy wymiarze kary czy orzeczeniu środka karnego, lecz także przy stosowaniu „innego środka”. Jakkolwiek zakres przedmiotowy tego pojęcia nie jest zupełnie jasny, wydaje się jednak, że przez „inne środki” w rozumieniu art. 12 § 2 i 13 § 1 k.k.s. należy rozumieć środki reakcji karnej na przestępstwo lub wykroczenie skarbowe, które nie zostały wymienione w art. 22 § 1 i 2 k.k.s. czy art. 47 § 1 i 2 k.k.s. Z jednym z takich środków mamy natomiast do czynienia w art. 19 § 4 k.k.s. Instytucja uregulowana w tym przepisie może być bowiem zastosowana jedynie wobec osób, których sprawstwo i wina w popełnieniu przestępstwa lub wykroczenia skarbowego nie budzą wątpliwości⁴⁸.

⁴⁶ Z. Siwik, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w sprawach karnych skarbowych*, Pal. 1978, nr 11–12, s. 53; J. Bafia, J. Białobrzeski, Ś. Czerlunczakiewicz, L. Hochberg, J. Kowalski, M. Kulesza, K. Sosnowski, Z. Szpakowski, I. Śmietanka, J. Wiącek, *Ustawa karna skarbowa z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 437–438; F. Prusak, *Ustawa karna skarbowa z uzasadnieniem*, Warszawa 1995, s. 393.

⁴⁷ V. Konarska-Wrzošek, T. Oczkowski, *Prawo karne skarbowe...*, s. 190–191; J. Michalski, *Komentarz do kodeksu karnego skarbowego. Tytuł I. Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 2000, s. 49; F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. I, Kraków 2006, s. 301–302.

⁴⁸ P. Gensikowski, *Materialnoprawne zagadnienia...*, s. 124.

Uznaje się, że ze względu na powyższe poprzestanie na orzeczeniu przypadku przedmiotów w wyroku skazującym wydanym w postępowaniu w stosunku do nieobecnych można uznać za uzasadnione tylko wtedy, gdy rozstrzygnięciu temu nie będą sprzeciwiały się dyrektywy i okoliczności wymienione w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. Z całą pewnością dotyczy to sytuacji, gdy sprawca przestępstwa lub wykroczenia skarbowego nie posiada w kraju innych, poza zabezpieczonymi, przedmiotów. Należy jednak przyjąć, że poprzestanie na orzeczeniu przypadku przedmiotów na podstawie art. 19 § 4 k.k.s. może także wchodzić w grę wówczas, gdy sprawca posiada w kraju inne przedmioty, jeżeli za takim rozstrzygnięciem będą przemawiały dyrektywy i okoliczności określone w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s.⁴⁹.

Nie wydaje się natomiast, co podkreśla się w piśmiennictwie, aby instytucja uregulowana w art. 19 § 4 k.k.s. mogła mieć zastosowanie, jeżeli sprzeciwiać się temu będą dyrektywy i okoliczności określone w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. Z całą pewnością taka sytuacja ma miejsce wówczas, gdy sprawca posiadający w kraju inne niż zabezpieczone przedmioty, był np. uprzednio karany za przestępstwo lub wykroczenie skarbowe albo powszechne. Należy jednak przyjąć, że zastosowanie instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. byłoby nieuzasadnione także wówczas, gdy sprawca, który poprzednio popełnił przestępstwo lub wykroczenie skarbowe albo powszechne, nie posiada w kraju innych przedmiotów. Nie sposób bowiem w tym przypadku uznać, że poprzestanie na orzeczeniu przypadku przedmiotów stanowiłoby wystarczającą reakcję karną na popełnione przez tego sprawcę przestępstwo lub wykroczenie skarbowe⁵⁰.

Uznaje się, iż zastosowaniu instytucji z art. 19 § 4 k.k.s. powinna z całą pewnością towarzyszyć analiza okoliczności z art. 12 i 13 k.k.s.⁵¹.

W zakresie rozważań dotyczących konstrukcji normatywnej instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. można zadać pytanie, czy sąd, stosując art. 19 § 4 k.k.s., może w miejsce przypadku przedmiotów orzec inny środek karny. Wydaje się, że możliwość taką należy wykluczyć. W treści art. 19 § 4 k.k.s. ustawodawca w sposób jednoznaczny uregulował, że środkiem karnym możliwym do orzeczenia w ramach analizowanej instytucji jest przypadek przedmiotów. Należy zatem przyjąć, że w ramach instytucji przewidzianej w tym przepisie niedopuszczalne jest orzeczenie innego środka karnego wymienionego w art. 22 § 2 pkt 3–7 k.k.s. czy art. 47 § 2 pkt 3 k.k.s.

Stosownie do dyspozycji art. 30 § 1 k.k.s. i art. 49 § 1 k.k.s. sąd może orzec przypadek przedmiotów tylko w wypadkach przewidzianych w kodeksie. Nasuwa się zatem pytanie, czy instytucja przypadku przedmiotów stanowi jeden z wypadków, o których mowa w przytoczonych przepisach. Zagadnienie to ma niebaga-

⁴⁹ Ibidem, s. 124–125.

⁵⁰ Ibidem, s. 125.

⁵¹ T. Razowski (w:) P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 1117.

telne znaczenie. W razie udzielenia na postawione pytanie odpowiedzi pozytywnej zastosowanie instytucji przewidzianej w art. 19 § 4 k.k.s. wchodzić będzie w grę w przypadku każdego przestępstwa lub wykroczenia skarbowego. Odmienne ustalenie przesądzi natomiast, że przesłanką orzeczenia przepadku przedmiotów w ramach analizowanej instytucji jest okoliczność, aby ustawodawca przewidział możliwość orzeczenia tego środka karnego za przestępstwo (art. 30 § 2–5 k.k.s.) lub wykroczenie skarbowe (art. 49 § 2–5 k.k.s.). W tej kwestii w doktrynie podkreśla się, że orzeczenie przepadku przedmiotów w wyroku skazującym wydanym w postępowaniu w stosunku do nieobecnych możliwe jest tylko wówczas, gdy środek ten jest przewidziany za dany czyn zabroniony⁵². Odmienne poglądy zostały natomiast zaprezentowane w judykaturze. Sąd Najwyższy uznał, że art. 226 u.k.s. jest samoistną podstawą prawną orzeczenia przepadku przedmiotów przestępstwa w postępowaniu w stosunku do oskarżonego stale przebywającego za granicą⁵³.

W literaturze wskazuje się, że w treści art. 19 § 4 k.k.s. brak jest *expressis verbis* zastrzeżenia ograniczającego orzeczenie przepadku przedmiotów do wymienionych przestępstw lub wykroczeń skarbowych. Bezwzględne respektowanie wymagania, aby zastosowanie instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. wchodziło w grę tylko wtedy, gdy orzeczenie przepadku przedmiotów jest możliwe w świetle art. 30 § 2–5 k.k.s. czy art. 49 § 2–5 k.k.s., może także prowadzić do następstw, których nie sposób zaakceptować. P. Gensikowski za przykład przedstawia sytuację, gdy postępowanie w stosunku do nieobecnych toczy się wobec sprawcy przestępstwa skarbowego, który w kraju nie posiada przedmiotów innych niż zabezpieczone, a dyrektywy i okoliczności określone w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. nie sprzeciwiają się poprzestaniu na orzeczeniu wobec niego przepadku przedmiotów. Nie sposób zaakceptować, aby w tej sytuacji instytucja uregulowana w art. 19 § 4 k.k.s. nie mogła znaleźć zastosowania z tego względu, że sprawca popełnił przestępstwo skarbowe, w przypadku którego orzeczenie przepadku przedmiotów nie jest możliwe w świetle art. 30 § 2–5 k.k.s.⁵⁴.

Należy rozważyć także, czy stosując instytucję uregulowaną przepadku przedmiotów sąd może odstąpić od orzeczenia przepadku przedmiotów. Wydaje się, że taką ewentualność należy wykluczyć. Możliwość odstąpienia od orzeczenia środka karnego ustawodawca związał jedynie z odstąpieniem od wymierzenia kary (art. 19 § 3 *in principio* k.k.s.), a z powyższych rozważań wynika, że instytucja uregulowana w art. 19 § 4 k.k.s. nie jest jedną z podstaw sądowego prawa darowania kary, lecz odrębnym środkiem reakcji karnej na przestępstwo lub wykroczenie

⁵² V. Konarska-Wrzosek, T. Oczkowski, *Prawo karne skarbowe...*, s. 191; T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy...*, s. 162; J. Michalski, *Komentarz do kodeksu karnego skarbowego...*, s. 49; S. Baniak, *Prawo karne skarbowe*, s. 119 i 456. Tak też na gruncie przepisów u.k.s. Z. Siwik, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych...*, s. 53; F. Prusak, *Ustawa karna skarbową z uzasadnieniem*, s. 393.

⁵³ Zob. wyrok SN cyt. w przyp. 44.

⁵⁴ P. Gensikowski, *Materiałnoprawne zagadnienia...*, s. 126–127.

skarbowe. Nie wydaje się także, aby unormowanie przewidziane w art. 19 § 3 *in principio* k.k.s. mogło mieć zastosowanie *per analogiam* w przypadku instytucji przewidzianej w art. 19 § 4 k.k.s.

Bez odpowiedzi nie można również pozostawić zagadnienia, czy sąd w ramach analizowanej instytucji jest zobowiązany poprzestać na orzeczeniu przepadku przedmiotów, czy też może zastosować wobec sprawcy także inne środki karne wymienione w art. 22 § 2 pkt. 3–7 k.k.s. czy art. 47 § 2 pkt 3 k.k.s. W tej kwestii Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że istnieje możliwość orzeczenia kary dodatkowej określonej w art. 83 § 3 pkt 1 u.k.s. w postaci konfiskaty części mienia znajdującego się w Polsce względem oskarżonego stale przebywającego za granicą, gdy ograniczono orzeczenie co do kary do przepadku przedmiotu przestępstwa na podstawie art. 226 u.k.s. w zw. z art. 16 § 1 u.k.s.⁵⁵ W uzasadnieniu tego stanowiska Sąd Najwyższy odwołał się w pierwszej kolejności do przyczyn, z powodu których ustawodawca umożliwił w art. 226 u.k.s. odstąpienie od obowiązku orzekania kar zasadniczych. Podkreślono zatem, że możliwość przewidziana w art. 226 u.k.s. została ustanowiona celem zapobieżenia orzekania kar, których wykonanie nie będzie możliwe, a tym samym nie będzie stanowiło dolegliwości dla stale przebywającego za granicą sprawcy. W tym kontekście – jak wywodził Sąd Najwyższy – brak przeszkód dla orzeczenia wobec sprawcy stale przebywającego za granicą konfiskaty mienia, gdyż kara ta jest dla niego realną i odczuwalną dolegliwością. Pogląd, że w wyroku skazującym wydanym w postępowaniu w stosunku do nieobecnych sąd jest władny orzec, oprócz przepadku przedmiotów na podstawie art. 226 u.k.s., karę konfiskaty mienia, znajdował także uzasadnienie – w ocenie Sądu Najwyższego – w tym, że w hierarchii kar dodatkowych przepadek przedmiotu przestępstwa znajdował się niżej od konfiskaty mienia sprawcy, stąd też w tych warunkach ta ostatnia kara dodatkowa stanowi dla niego niewątpliwie większą dolegliwość.

Przytoczona argumentacja posłużyła Sądowi Najwyższemu do wyrażenia na gruncie przepisów u.k.s. poglądu o możliwości orzeczenia w ramach analizowanej instytucji – oprócz przepadku przedmiotów – kary konfiskaty mienia. W aktualnym stanie prawnym katalog określony w art. 22 § 2 pkt 2–7 k.k.s. oraz art. 47 § 2 pkt 2–3 k.k.s. nie obejmuje już tego rodzaju środka karnego. W pozostałej jednak części zaprezentowana argumentacja nie zdezaktualizowała się w świetle przepisów k.k.s., stanowiąc uzasadnienie możliwości orzeczenia w ramach instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. przepadku przedmiotów oraz innego środka karnego określonego w art. 22 § 2 pkt 3–7 k.k.s. oraz art. 47 § 2 pkt 3 k.k.s.

Z punktu widzenia reguły wykładni językowej orzeczenie – według P. Gensikowskiego – w ramach instytucji uregulowanej w tym przepisie więcej niż jednego środka karnego budzi poważne wątpliwości. Wiąza się one w pierwszej kolejności z użyciem przez ustawodawcę w treści art. 19 § 4 k.k.s. czasownika „ograniczyć”.

⁵⁵ Zob. wyrok SN cyt. w przyp. 44.

W języku polskim sformułowanie to oznacza spowodowanie zmniejszenia czegoś, zacieśnienie zakresu czegoś, a za jego synonim uważa się czasowniki „zredukować” oraz „uszczuplić”⁵⁶. Niedopuszczalność orzeczenia w ramach instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. więcej niż jednego środka karnego potwierdza także wyraźne określenie w treści tego przepisu rodzaju środka karnego, który może mieć zastosowanie wobec sprawcy („przepadek przedmiotów”). Posłużenie się przez ustawodawcę sformułowaniem odpowiadającym legalnej nazwie jednego ze środków karnych przemawia bowiem za tym, że w ramach analizowanej instytucji niemożliwe jest orzeczenie jakiegokolwiek innego środka z wymienionych w katalogu określonym w art. 22 § 2 pkt 3–7 k.k.s. oraz art. 47 § 2 pkt 3 k.k.s.⁵⁷. Nie sposób odmówić racji temu stanowisku.

Można by postawić pytanie, kiedy w takiej sytuacji sąd powinien zastosować wobec sprawcy instytucję ograniczenia w postępowaniu w stosunku do nieobecnych orzeczenia co do kary, środka karnego lub innego środka do przepadku przedmiotów, a kiedy uzasadnione byłoby sądowe prawo darowania kary. W odróżnieniu od poprzestania na orzeczeniu przepadku przedmiotów na podstawie art. 19 § 4 k.k.s., przesłanką odstąpienia od wymierzenia kary jest uiszczenie należności publicznoprawnej, jeżeli w związku z przestępstwem lub wykroczeniem skarbowym nastąpiło jej uszczuplenie (*arg. ex art. 19 § 3 k.k.s.*). W związku z tym analizę wskazanego zagadnienia należy ograniczyć do tych przestępstw lub wykroczeń skarbowych, w związku z którymi nie nastąpiło uszczuplenie należności publicznoprawnej.

Koniecznym następstwem prawnym zastosowania instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. jest orzeczenie przepadku przedmiotów. Jeśli zatem w ocenie sądu dyrektywy i okoliczności przewidziane w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. przemawiają za tym, aby wobec sprawcy nie został orzeczony ten środek karny, to w tej sytuacji zastosowanie powinno znaleźć sądowe prawo darowania kary. W ramach tej instytucji dopuszczalne jest bowiem odstąpienie od wymierzenia kary i środka karnego (art. 19 § 3 k.k.s.). Bardziej problematyczna jest natomiast sytuacja, gdy w ocenie sądu dyrektywy i okoliczności przewidziane w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. przemawiają za tym, aby wobec sprawcy nie została orzeczona kara, a jedynym środkiem reakcji karnej na popełnione przez niego przestępstwo lub wykroczenie skarbowe był przepadek przedmiotów. Nie ulega wątpliwości, że w tym przypadku konsekwencje prawne wynikające z zastosowania instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s. i odstąpienia od wymierzenia kary przewidzianego w art. 19 § 1 k.k.s. są tożsame. Wydaje się, że okoliczność ta nie sprzeciwia się jednak, aby także w tej sytuacji zastosowanie miała druga z wymienionych instytucji. Nie można zapominać, że sąd może odstąpić od wymierzenia oskarżonemu kary tylko wówczas, gdy sprawca spełni przesłanki przewidziane w podsta-

⁵⁶ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 1992, s. 495.

⁵⁷ P. Gensikowski, *Materiałnoprawne zagadnienia...*, s. 128–129.

wie szczególnej tej instytucji, a nadto rozstrzygnięcie takie będzie uzasadnione w świetle dyrektyw i okoliczności wymienionych w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. Przykładowo sąd może zatem zastosować sądowe prawo darowania kary jako klauzulę generalną (art. 19 § 1 pkt 1 k.k.s.), jeżeli stopień społecznej szkodliwości popełnionego przez sprawcę przestępstwa nie jest znaczny, a poprzestanie na orzeczeniu wobec niego środka karnego spełni cele określone w art. 12 § 2 k.k.s. Tym samym, w odróżnieniu od instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s., odwołanie się do dyrektyw i okoliczności wymienionych w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. nie jest wystarczającą przesłanką odstąpienia od wymierzenia kary. Z tego też względu w sytuacji, gdy sprawca spełni przesłanki przewidziane w podstawie szczególnej sądowego prawa darowania kary, a nadto takie rozstrzygnięcie będzie uzasadnione w świetle przesłanek określonych w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s., wówczas sąd powinien rozważyć zastosowanie właśnie tej instytucji. Inaczej będzie natomiast, gdy sprawca nie spełni szczególnych przesłanek umożliwiających odstąpienie od wymierzenia kary, a mimo to poprzestanie na orzeczeniu przepadku przedmiotów wobec sprawcy będzie uzasadnione w świetle dyrektyw i okoliczności wymienionych w art. 12 § 2 i art. 13 § 1 k.k.s. W tej sytuacji należy rozważyć zastosowanie instytucji uregulowanej w art. 19 § 4 k.k.s.⁵⁸.

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono problematykę związaną z postępowaniem w stosunku do nieobecnych w procesie karnym skarbowym. Dokonano prezentacji tego trybu postępowania pod kątem jego przydatności w sprawach karnych skarbowych oraz zagadnień związanych z jego przebiegiem. Zostały również omówione kwestie dotyczące konstytucyjności przepisów o tym postępowaniu oraz możliwości orzekania przez sąd przepadku przedmiotów.

Możliwość orzeczenia przez sąd w postępowaniu w stosunku do nieobecnych przepadku przedmiotów skłoniło do poruszenia materii związanych z charakterem prawnym przepadku przedmiotów. Na tym tle zaprezentowano wiele istniejących w doktrynie i judykaturze wątpliwości interpretacyjnych co do tego, czy wskazaną instytucję potraktować jako jedną z podstaw sądowego darowania kary. Poddano analizie również kwestię orzekania obok przepadku przedmiotów innego środka karnego. Na podstawie poglądów prezentowanych w piśmiennictwie w końcowej części opracowania sformułowano podstawy orzekania przepadku przedmiotów oraz odstąpienia od wymierzenia kary.

---

⁵⁸ Ibidem, s. 129–131.

SUMMARY

The article presents issues relating to the proceeding against a person absent from a fiscal penal trial. This proceeding mode and issues connected with its course are presented from the point of view of its usefulness in fiscal penal cases. The author also discusses matters related to the constitutionality of the provisions on this proceeding and a court's ability to decree the forfeiture of implements of crime.

As it was pointed out, the mode towards absent persons enables a proceeding against perpetrators in case of their absence from the country. Taking into account the character of fiscal penal cases, the mode has a broad applicability in this category of cases.

The construction of the provisions relating to absent persons, as the legislator assumed, is completely based on solutions adapted in the fiscal penal code. Adequate provisions of the fiscal penal code define the conditions and the course of this proceeding. Showing the specific character of the proceeding, the author discusses its unique features, such as e.g. a convict's entitlement to a special means of appeal called quasi-objection.

Another issue discussed in the article is the conformity of provisions on dealing with absent persons with the Constitution of the Republic of Poland and international legal acts. In order to highlight this issue, the author interprets the sentence of the Constitutional Tribunal.

The court's ability to decree a forfeiture of the implements of crime in the proceeding against an absent person made the author discuss the matters connected with the legal character of a forfeiture of the implements of crime. From this perspective the author presents a range of interpretational doubts existing in the doctrine and judicial decisions whether the suggested institution should be treated as one of the reasons for a judicial remission of a penalty. Apart from a forfeiture of the implements of crime, the issue of deciding about another penalty is discussed. Based on the opinions presented in the literature, the final part of the work defines the basis for deciding about a forfeiture of the implements of crime and a renouncement of inflicting a punishment.